Το κόκκινο ελάφι της Ελλάδας

Κείμενο-φωτό:
ΝΙΚΟΛΑΣ ΣΤΑΜΚΟΠΟΥΛΟΣ
Μηχανικός Περιβάλλοντος

Ήταν Οκτώβρης του 2010, όταν με έναν φίλο αποφασίσαμε μια ημερήσια εξόρμηση στην Πάρνηθα. Κινούμασταν με το αυτοκίνητο από την Αγία Τριάδα προς το Μπάφι. Η συννεφιά, το κατά τόπους ψιλόβροχο και η περασμένη ώρα, έδιναν στο τοπίο της Πάρνηθας μια μουνταμάρα. Συνεχίζοντας μετά τη διασταύρωση για το καζίνο στην περιοχή Ασπρόες, η μουνταμάρα μεγάλωσε. Ολόκληρη η πλαγιά είχε καεί στη λαίλαπα του 2007, και οι περισσότεροι κορμοί απομακρυνθεί.

Πώς και δεν είδαμε τόση ώρα κανένα ελάφι στο γυμνό τοπίο; Ρώτησα το φίλο μου που οδηγούσε αγναντεύοντας τη γυμνωμένη πλαγιά στα δεξιά μου.

Κι αυτά αριστερά τι είναι; Απάντησε γελώντας, ανάβοντας αλάρμ και τραβώντας το χειρόφρενο.

Βγήκαμε έξω από το αυτοκίνητο να τα χαζέψουμε και να τα φωτογραφίσουμε. Ήταν μια ομάδα από δέκα περίπου θηλυκά ελάφια, που έβοσκαν αμέριμνα στα καμένα. Ήταν σε μικρή απόσταση από το δρόμο και δεν έδειχναν να ταράζονται καθόλου από την παρουσία μας. Έμοιαζαν πάρα πολύ μεταξύ τους, μεγάλα σηκωμένα αυτιά, κοντές χαμηλωμένες ουρές. Κάποιων το τρίχωμα της κοιλιάς ήταν λασπωμένο, και φυσικά κανένα δεν έφερε κέρατα.

Κάποια από τα διερχόμενα αυτοκίνητα σταμάτησαν και οι επιβάτες κατέβηκαν για να θαυμάσουν επίσης το υπέροχο θέαμα. Σπάνια δίνεται τέτοια ευκαιρία, και δεν έχουν μείνει πολλά μέρη στην Ελλάδα όπου μπορεί κάποιος να δει άγρια ελάφια.

Κατά την αρχαιότητα, το είδος ζούσε σε ολόκληρη την Ελλάδα, και ήταν το ιερό ζώο της Αγροτέρας Αρτέμιδος, της θεάς του κυνηγιού. Η λαθροθηρία και ο περιορισμός των βιοτόπων του, το έχουν φέρει σήμερα μέχρι το χείλος της εξαφάνισης. Μετά την εξόντωση των τελευταίων αγελών της Σιθωνίας πριν 15 περίπου χρόνια, άγρια ελάφια που να προέρχονται από την ντόπια βαλκανική ποικιλία, σήμερα υπάρχουν μόνο στη Ροδόπη και δεν ξεπερνούν τα 30. Ένας μεγάλος αριθμός ελαφιών, περίπου 500, ζούνε στην Πάρνηθα. Η καταγωγή τους είναι αμφίβολη, αφού υπάρχουν αναφορές για εισαγωγές ελαφιών από τη Δανία, τη Γιουγκοσλαβία, αλλά και επιμιξίες με γερμανικά ελάφια που δραπέτευσαν από τα βασιλικά κτήματα της Δεκέλειας.

Το κόκκινο ελάφι, έχει σταχτί τρίχωμα το χειμώνα και καφετί το καλοκαίρι. Λέγεται «κόκκινο» για να ξεχωρίζεται από το ελάφι της Ρόδου, ή αλλιώς Πλατώνι. Σε αντίθεση με το Ροδίτη ξάδερφό του, το κόκκινο ελάφι είναι μεγαλόσωμο, με μήκος πάνω από δύο μέτρα και ύψος πάνω από ένα μέτρο, με τα αρσενικά, που είναι μεγαλύτερα από τα θηλυκά, να ζυγίζουν έως και 240 κιλά. Είναι πολυγαμικό ζώο, και τα αρσενικά ζούνε σε ξεχωριστές αγέλες από τα θηλυκά. Ζει 10 με 13 χρόνια και τρέφεται με πόες, μανιτάρια, φύλλα και κλαδιά πλατύφυλλων δένδρων και θάμνων. Στα δύσκολα, τρέφεται και με φλούδες δένδρων.

Όπως όλα τα φυτοφάγα, ο ρόλος του στο οικοσύστημα του βουνού είναι να διασπείρει σπόρους και θρεπτικά για το έδαφος στοιχεία με τα περιττώματά του. Το ελάφι όμως λόγω μεγέθους, μπορεί να κάνει κάτι που άλλα φυτοφάγα αδυνατούν. Μπορεί να καθαρίζει τον υποόροφο του δάσους, τα χαμηλά κλαδιά των δένδρων δηλαδή, από φύλλα και κλάδους, συμβάλλοντας αφενός στην αυτοπροστασία του δάσους από έρπουσες φωτιές, και αφετέρου στο να αυξηθεί η ποσότητα του ζωογόνου φωτός που δέχονται τα μικρά φυτά στο έδαφος. Όπως τα ελάφια δεν μπορούν να επιβιώσουν σε δάσος με πυκνό υποόροφο, έτσι και ο υποόροφος δεν μπορεί να διατηρηθεί αραιός χωρίς τα ελάφια. Αυτός ο οικολογικός ρόλος, είναι πολύ σημαντικός στις μέρες μας, που η νομαδική κτηνοτροφία συρρικνώνεται, και δεν υπάρχει αντίβαρο στο να ελεγχθεί η άναρχη ανάπτυξη των δασικών φυτών.

Αξίζει βέβαια να σημειωθεί, ότι και η άναρχη ανάπτυξη των αγελών των ελαφιών, θα έχει ως αποτέλεσμα την υπερβόσκηση και την καταστροφή του δάσους. Για αυτό και στη φύση, οι πληθυσμοί των ελαφιών ελέγχονται κυρίως από τα μεγαλόσωμα αρπακτικά όπως ο λύκος, η αρκούδα, και ο λύγκας, που σκοτώνουν τα πιο αδύναμα και άρρωστα ζώα.

Στην Πάρνηθα κανένα από τα τρία αυτά αρπακτικά δεν υπάρχει, οι πληθυσμοί τους έχουν εξοντωθεί πριν πολλά χρόνια. Παρόλα αυτά ο πληθυσμός των ελαφιών παραμένει σταθερός τα τελευταία πέντε χρόνια, ενώ θα αναμένονταν να αυξάνεται γεωμετρικά. Αυτό εξηγείται από το γεγονός ότι πολλά ενήλικα ελάφια λαθροθηρεύονται, ενώ τα νεογνά θηρεύονται από αδέσποτους σκύλους που απελευθερώνουν «φιλόζωοι» στο βουνό. Χαρακτηριστικό είναι ότι κατά το 2009, δεν εντοπίστηκαν νεογέννητα στο δρυμό.

Ένα πράγμα που μου έκανε εντύπωση εκείνο το φθινοπωρινό μεσημέρι, στη νότια «τουριστική» Πάρνηθα, είναι η εξοικείωση της εν λόγω αγέλης ελαφιών με την ανθρώπινη παρουσία. Υπήρχαν οδηγοί που σταματούσαν τα αυτοκίνητά τους και προσπαθούσαν να ταΐσουν τα ελάφια από το χέρι τους, είτε με το χορτάρι που είχε φυτρώσει στο χώμα, είτε με τη σαλάτα που κουβάλησαν από την Αθήνα για το πικ-νικ τους! Το όλο σκηνικό ερχόταν σε αντίθεση με την επόμενη εμπειρία που είχα με τα ελάφια της Πάρνηθας, επτά μήνες αργότερα. Σε μια διάσχιση του βουνού, την Πρωτομαγιά του 2011, όσες αγέλες ή άτομα ελαφιών συναντήσαμε στις περιοχές Λημικό και Σαλονίκι, στα βόρεια του βουνού, έδειχναν πολύ τρομαγμένα στην παρουσία μας και εξαφανιζόταν στη στιγμή. Φαίνεται ότι στα νότια του Δρυμού οι άνθρωποι ταΐζουν ελάφια, ενώ στα βόρειά του, οι άνθρωποι μάλλον ταΐζονται με ελάφια...

Υπάρχει ένα παράδοξο με το ελλαδικό ελάφι. Ενώ το είδος έχει εκλείψει από την υπόλοιπη χώρα, και για αυτό προστατεύεται, και η θήρα του έχει απαγορευτεί, ο αριθμός 500 θεωρείται από κάποιους επιστήμονες πολύ μεγάλος για ένα δρυμό με την έκταση της Πάρνηθας. Ειδικά μετά τις πυρκαγιές του 2007 που κατέστρεψαν μεγάλο μέρος του δάσους του δρυμού, και εξόντωσαν μικρό σχετικά αριθμό ελαφιών, ο θεωρούμενος ως μεγάλος πληθυσμός τους, και η βόσκηση των ελαφιών στα καμένα, εικάζεται ότι προκαλούν πρόβλημα στην αναγέννηση του δάσους παρά συμβάλλουν στην ισορροπία του οικοσυστήματος. Έχουν αναφερθεί ότι ελάφια της Πάρνηθας εντοπίστηκαν στους λαχανόκηπους του Μαραθώνα προς αναζήτηση τροφής. Σε «υγιέστερα» οικοσυστήματα όπως της Πίνδου και της Ροδόπης όπου ευδοκμούν μεγαλόσωμα αρπακτικά, θα είχε επέλθει αυτορρύθμιση. Στην Πάρνηθα όμως χρειάζεται ανθρώπινη επέμβαση και διαχείριση.

Υπάρχουν κάποιες προτάσεις. Η μία είναι των κυνηγητικών ομάδων που ζητάνε τη νομιμοποίηση της ελεγχόμενης θήρας ελαφιού στο δρυμό της Πάρνηθας. Η πρόταση αυτή δεν μπορεί να υλοποιηθεί. Αφενός γιατί το κυνήγι με καραμπίνες σε ένα δρυμό με πεζοπόρους, ποδηλάτες, και άλλα προστατευόμενα είδη, δε στέκει λογικά, αφετέρου δε, γιατί εάν κάποιος θέλει να ψυχαγωγηθεί σκοτώνοντας άγρια ελάφια, μπορεί να το κάνει σε νόμιμους υφιστάμενους κυνηγότοπους που απελευθερώνονται ελάφια μεγαλωμένα σε εκτροφεία των δασαρχείων, για αυτόν ακριβώς το σκοπό.

Άλλες προτάσεις είναι είτε η κατασκευή ταϊστρών σε επιλεγμένα σημεία στην Πάρνηθα, είτε η αιχμαλωσία ενός αριθμού ελαφιών από την Πάρνηθα και μεταφορά τους σε έναν άλλο δρυμό, σύμφωνα με επιστημονικές μελέτες και διεθνείς πρακτικές. Είναι μια πρόταση φαινομενικά απλή, αλλά στην πραγματικότητα πολύ πιο σύνθετη, αφού η απελευθέρωση άγριων ζώων σε μια περιοχή, εγκυμονεί κινδύνους για το περιβάλλον εάν αυτή δεν γίνει σωστά. Ήδη έχει εκπονηθεί μελέτη για το Γράμμο, και ένας μικρός αριθμός ζώων έχει εισαχθεί στους Πραμάντες Ηπείρου.

Θυμάμαι πάλι τη σκηνή με τους περαστικούς να προσπαθούν να ταΐσουν τα ελάφια σαλάτες, και αυτά αδιάφορα να συνεχίζουν να βόσκουν στα καμένα των Ασπρόων. Μια ματαιόδοξη κίνηση του ενοχικού δυτικού ανθρώπου στην προσπάθειά του να γίνει αποδεκτός από τη «φύση» που πλήγωσε. Ματαιόδοξη και βλαβερή, αφού η λήψη τροφής, ξένη προς το διαιτολόγιο των ελαφιών μπορεί να βλάψει την υγεία τους. Δεν χρειάζονται λάχανα και καρότα από εμάς τα ελάφια, προστασία, και ορθολογική διαχείριση χρειάζονται.